

**Рецензія на монографію Ю. П. Волосника
«Підприємці і приватне підприємництво
в радянській державі в добу НЕПу (на матеріалах
України)»
(Харків, 2014 р.)**

Монографія професора Ю. П. Волосника «Підприємці і приватне підприємництво в радянській державі в добу НЕПу (на матеріалах України)» є результатом багаторічної праці дослідника в царині нової економічної політики, на високому фаховому рівні узагальнює широке коло проблем приватного підприємництва в радянській Україні того часу. Поява монографії актуалізує питання про наступництво та переформатування приватного сектору на теренах царської Росії в добу радянських трансформацій 20-х років ХХ ст., суспільну та суто економічну роль непівського приватного підприємництва, складне поле взаємодій владних чинників і щоденних економічних практик того часу. Аналіз означених питань та низки інших не менш важливих реалій 1920-х років, запропонований автором монографії, наближає нас до більш чіткого розуміння непу.

В пострадянській російській та вітчизняній історіографії неп став одним з найбільш обговорюваних періодів історії СРСР. В процесі кристалізації схеми радянської історії зріс ризик побачити в ньому певну однозначність, вписати неп в закономірну схему розвитку радянського суспільства, що є неприйнятним через телеологічність подібного підходу. З огляду на це поява досліджень (зокрема роботи Ю. П. Волосника), які показують неоднозначність, суперечливість, непослідовність, багатовимірність непу, пропонуючи широке коло історичного матеріалу, є важливою умовою його зваженого трактування.

Монографія присвячена підприємцям та підприємництву часів непу – об'єкту, що витворився між площинами економічного, політичного, соціального, ментального. Поєднання автором монографії історико-генетичного, історико-антропологічного методів, опрацювання теми з позицій соціальної історії дозволяє розкрити її різносторонньо і насичено.

Структура монографії Ю. П. Волосника відображає комплексний підхід дослідника до поставленої проблеми. У першому розділі

автор висвітлює процес становлення нової буржуазії в добу непу, характеризуючи історичні умови та джерела її комплектування, правові рамки діяльності підприємців, форми та способи організації справи підприємцями, причини та наслідки суспільної дискримінації непманів. У другому розділі автор, використовуючи аналіз податкової та державної кредитної політики, регламентації трудових відносин у приватному секторі, показує межі, створені державою для реалізації приватної ініціативи, зміни цих меж аж до їхнього повного звуження і виключення приватного сектора з радянського економічного простору. Ліквідації приватного підприємництва та експропріації нової буржуазії присвячено окремий, п'ятий, розділ монографії. Фактографічно та концептуально збагачують монографію третій та четвертий розділи, присвячені відповідно торгово-промислому та фінансовому підприємництву нової буржуазії.

Історичні факти, узагальнені виклади, висновки монографії спираються на значне коло історичних джерел, враховують різні історіографічні підходи до тих чи інших проблем.

Принциповою позицією монографії є повсякчасна характеристика автором методологічних проблем, пов'язаних з обробкою статистичних матеріалів. Такий підхід застерігає від довільного трактування, співставлення, одностороннього вилучення без попередньої критики джерел певних показників, дає читачам монографії необхідний інструментарій для більш повного розуміння значення тієї чи іншої цифри чи динамічного ряду.

Не менш важливим за цифри в темі приватного підприємництва непу є усталене, обгрунтоване використання термінів. Через порушення дореволюційних соціальних структур, декласованість суспільства воєнним комунізмом та низкою подальших заходів, суспільство 1920-х важко фіксувати в чітких соціальних дефініціях. В ситуації умовності певних термінів автор монографії вдається до лапкування та пояснень еволюції низки принципів термінів (радянська буржуазія, нова буржуазія, непмани тощо), пояснює свою позицію щодо вживання того чи іншого означення. З дослідження випливає, що всі перелічені вище терміни були щодо підприємців означеннями зовнішніми. Цікавою в цьому контексті була би спроба дослідити формування ідентичностей всередині цього неоднорідного прошарку підприємців.

Незважаючи на широкі порівняння між впровадженням непу на теренах радянської держави, узагальнюючі характеристики

непу, зауважимо, що монографія професора Волосника перш за все спирається на матеріали радянської України. Така позиція автора в котрий раз ставить питання про місце УСРР в економіці радянської держави, особливості реалізації непу в Україні, проблему взаємодії союзного та республіканського центрів, залучає до вивчення непу регіональні історичні матеріали. Але разом з тим тяжіння предметного поля до українських радянських реалій 1920-х перешкоджає побачити неп в його «єдності та різноманітті», а отже повноцінно оцінити його як феномен.

Одна зі значних переваг монографії полягає у тому, що упроваджені до наукового обігу матеріали показують суспільство часів непу не лише як об'єкт політичної волі, але і як активного актора. Чисельні приклади демонструють реакції населення на проблеми часу, практики пристосування / адаптації / виживання підприємців в умовах непу. Очевидно, що для прочитання історії підприємців через призму «людини в суспільстві» чи не найкращим інструментом були би case study, багатий матеріал для яких ми знаходимо в монографії Ю.П. Волосника. Маємо надію, що цей підхід вже найближчим часом актуалізує для широкого загалу низку реалій непівської доби.

Антоніна Скиданова

Інформація про авторів

Бацак Наталія Іванівна – канд. іст. наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАНУ, batsak {at} mail.ru

Беліков Юрій Анатолійович – канд. іст. наук, доцент кафедри історії і культурології Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, urabel {at} mail.ru

Венгер Наталія Вікторівна – докт. іст. наук, професор, завідувач кафедрою всевітньої історії Дніпропетровського національного університету, nataliyavenger {at} yahoo.com

Волосник Юрій Петрович – докт. іст. наук, професор історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, history {at} karazin.ua

Дейнеко Сергій Миколайович – канд. іст. наук, старший науковий співробітник Харківського історичного музею, deineko.s {at} yandex.ru

Константинова Вікторія Миколаївна – докт. іст. наук, професор, директор Науково-дослідного інституту історичної урбаністики, VNKonst {at} ukr.net

Корнієнко Ольга Вікторівна – магістрант історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, ol4ik.sunshine {at} gmail.com

Куделко Сергій Михайлович – канд. іст. наук, професор історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, kudelko_sm {at} mail.ru

Куліков Володимир Олександрович – канд. іст. наук, доцент історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, kulikov {at} karazin.ua

Лиман Ігор Ігорович – докт. іст. наук, професор, завідувач кафедри історії України Бердянського державного педагогічного університету, Lyman {at} ukr.net

Лисенко Майя Станіславівна – канд. іст. наук, доцент Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, reginochkal {at} ukr.net